

Читати усі випуски
«Порогі» онлайн
за QR посиланням або на:
ukrajinci.cz/casopis-porohy

АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З РОСІЙСЬКОЮ ПРОПАГАНДОЮ

Роль російської пропаганди та дезінформації в інформаційному світі і як ми маємо на неї реагувати. Своїм досвідом діляться Романом Маца, чеський спеціаліст у сфері пропаганди, та Адам Сибера, який з початком повномасштабного російського вторгнення приїздить до України на моніторингові місії у складі благодійної чеської організації Team4Ukraine.

2-7

Колонка в соцмережі; По їхніх плодах ви впізнаєте їх; Дайджест; Воєнні злочини окупаційної армії.

8-13

Психологія: Як не множити біль від втрати?; Людина: Тереза Хланьова
Різні культури. Різні душі.

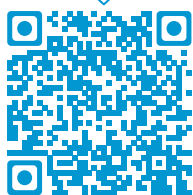
14-22

Аспекти боротьби з російською пропагандою та дезінформацією; Місія американців.

ПЕРЕДПЛАТА МІСЯЧНИКА «ПОРОГИ» ВСЬОГО ЗА **500 CZK / РІК** РАЗОМ З ПОШТОВОЮ ПЕРЕСИЛКОЮ.

Посилання
на формуляр

Замовити часопис можна таким чином:
вислати кошти на рахунок: **1925774379/0800**
і повідомити редакцію про оплату
та адресу замовника.

Інформація: **uicr@centrum.cz**
або на: **ukrajinci.cz/ua/casopis-porohy**

QR Platba

PRAGUE MAIDAN УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР NUSLE ЦЕНТР ДОПОМОГИ УКРАЇНІ

- Празький Майдан є неприбутковою організацією, яка веде просвітницьку діяльність, допомагає в адаптації та інтеграції людей до чеського культурного, економічного, правового та суспільного життя.
- Український Центр Nusle, який було створено після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, допомагає українським біженцям у пошуку житла, працевлаштування, медичної підтримки, навчання дітей, а також надає консультації, психологічну та соціальну підтримку.
- Центр також приймає та відправляє гуманітарну допомогу, а також надає безпосередню допомогу українським військовим, госпіталям, лікарням у зоні активних бойових дій.

Pražský Majdan, z.s.

office@maidan.cz

UA | + 420 602 243 980
CZ | + 420 775 781 997

Táborská 500 / 30, Praha 4
ПО-ПТ 10:00-18:00, СБ 10:00-17:00

ПО ЇХНІХ ПЛОДАХ ВИ ПІЗНАЄТЕ ЇХ

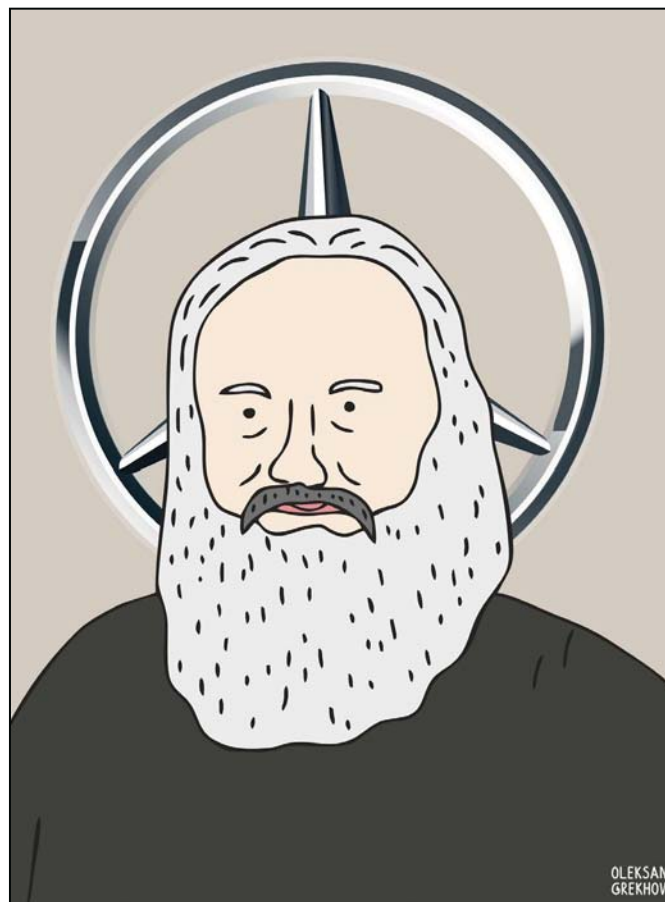
Текст: **ОЛЕКСІЙ СЕВРУК**

Православна церква Чеських земель знов показала себе не в найкращому світлі. Наприкінці березня виступила з декларацією в якій підтримує російську православну церкву в Україні і висловлюється за її збереження. Тобто, про це не пишеться відкритим текстом: все це подається протест проти як страшним «гонінням», які впали на плечі Паші Мерседеса, архімандрита Микити – любителя неповнолітніх хлопців та інших одіозних представників УПЦ МП. Тож чиновники чеського православ'я вступилися за інституцію, чільний працівник якої, колишній агент КДБ Гундяєв, благославляє російських вояків, які йдуть вбивати українських цивілістів. Та це всього лише вишенька на торті нікчемності, цинізму, брехні й маніпуляцій, якими славиться московська церква в Україні.

Можливо, настав час нагадати й деякі справи навколо Православної церкви у Чеських землях, які у недавньому і вже давнішому минулому підмочували довіру до цієї інституції. Всі ці незліченні скандали навколо майна й церковних реституцій, скандали сексуального характеру, у яких були задіяні найвищі представники ПЦЧЗ. Еvidенція тих таки чільних представників у списках співробітників чеськословацької держбезпеки. Їхня пров'язаність із сучасним російським режимом. Зрештою, погано приховувана, або й відкрита підтримка російської агресії проти України і звинувачення у тероризмі, за які було засуджено церковних ієрархів цієї таки церкви.

Треба додати, що лев'ячу долю вірян Православної церкви в Чеських землях творять вихідці з України. Проте на офіційній політиці цієї сумнозвісної інституції, це аж ніяк не проявляється. Нагадаймо, що чеська православна церква, наприклад, досі не визнала константинопольський томос про автокефалію ПЦУ.

ПЦЧЗ – це організація з міцною вертикаллю влади і я не маю ілюзій щодо того, що голос простих прихожан тут чогось вартує. Українці й далі будуть ходити святити па-

OLEKSANI
GREKHOV

ски до промосковських попів. Але, можливо, офіційна поведінка ПЦЧЗ є приводом для нас усіх задуматися щодо того, чи не діє вона часом як агент ворожої недодержави. І зробити з цього певні висновки. ■

Пороги – культурно-політичний часопис для українців у Чеській Республіці. Виходить 12 разів на рік. № 3/2023, рік XXX. Підписано до друку 15 травня 2023 року. **Ел. пошта:** uicr@centrum.cz. **Інтернет-адреса:** www.ukrajinci.cz/ua/casopys-porohy/, реєстрація: МК ЧР/7044. **Номер готували:** Богдан Райчи-нець, Ельвіра Божані, Олексій Севрук, Анатолій Крат, Тетяна Пилипчук. Використовуються повідомлення прес-служб посольств, інформагентств та ілюстрації з відкритих джерел. **Художнє оформлення та верстка:** Тетяна Пилипчук, www.plttn.com. За достовірність викладених фактів відповідає автор статті. Редакція має право скорочувати матеріали і не поділяти поглядів автора. Часопис друкується із фінансовою допомогою Міністерства культури ЧР. Видає: «Українська ініціатива в ЧР», Воцелова 3, Прага 2, ід. номер: 60448296; **контакт:** uicr@centrum.cz, www.ukrajinci.cz; Facebook.com/ukrajinska.uicr; **розрахунковий рахунок:** 1925774379/0800.

Porohy – kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice. Vychází 12krát ročně. Název je odvozen od ukrajinského «porih» – práh, říční práh. Číslo 3/2023, ročník XXX. Uzávěrka: 15. května 2023. **E-mail:** uicr@centrum.cz, **web:** www.ukrajinci.cz/cs/casopis-porohy/, registrační číslo: MK ČR/7044. **Číslo připravili:** Bohdan Rajčinec, Elvira Bozhani, Oleksij Sevruk, Anatolij Krat, Tetana Pylypčuk. Používáme tiskové zprávy velvyslanectví, informačních agentur a ilustrace z otevřených zdrojů. **Grafika:** Tetana Pylypčuk, www.plttn.com. Za pravdivost uvedených informací je zodpovědný autor článku. Redakce může krátit text a neshodovat se s názory autora. Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR. Vydává: Ukrajinská Inicijativa v ČR, z.s., Vocolova 3, Praha 2, IČO: 60448296, **kontakt:** uicr@centrum.cz, www.ukrajinci.cz.; Facebook.com/ukrajinska.uicr, **číslo účtu:** 1925774379/0800.

ДІЇ РОСІЇ ВІДНОСНО УКРАЇНЦІВ – ГЕНОЦИД!

також описав як у січні цього року виконав у Бахмуті наказ закинути понад 2 десятки гранат у яму, в якій були скинуті мертві та поранені українські та російські солдати. Після чого облив останки майже 60 людей бензином і спалив їхні тіла.

Ці нові жахливі деталі звірств, вчинених росіянами в Україні, укотре доводять спланований та умисний характер російського винищення українських людей.

«Ми закликаємо усі миролюбні держави світу: не мовчіть! Світ має негайно об'єднати зусилля, щоб зупинити це абсолютне зло!»

Ми також закликаємо українські громади та друзів України по всьому світу адвокувати перед їхніми урядами, обраними посадовцями та громадянським суспільством необхідність:

- визнати російські військові злочини та звірства в Україні геноцидом українського народу
- визнати росію державою-спонсором тероризму / терористичною державою
- визнати Групу Вагнера міжнародною терористичною організацією
- створити Міжнародний трибунал з військових злочинів росії, який би розслідував злочини російської федерації, її керівництва, а також усіх винних у вчиненні військових злочинів та злочинів проти людяності в Україні.»

Пороги

Світовий Конгрес Українців (СВК) закликав світову спільноту, національні парламенти миролюбних народів, а також міжнародні організації визнати військові злочини та звірства, що їх коять російські військові в Україні, сучасним російським геноцидом народу України.

Відповідний документ (СВК) оприлюднив на своїй інтернет сторінці та у FB.

У ньому зазначається, що свідчення колишніх бійців Групи Вагнера, оприлюднені нещодавно російською правозахисною групою Gulagu.net, шокували весь світ та надали нові жахливі докази геноциду, здійснюваного російськими військами проти українців в Україні.

Зокрема, у викладених в мережу відеосвідченнях колишні російські ув'язнені та найманці Вагнера, яких минулого

року було помилувано президентськими указами, у деталях описали свої варварські дії в Україні у ході російського вторгнення. Передусім йдеться про накази, які їм віддавали та які вони виконували на окупованих територіях Донбасу. Відповідно до оприлюднених свідчень, провідник Групи Вагнера енгеній пригожин особисто віддавав накази знищувати кожну цивільну особу, коли його загони заходили в українські міста Соледар та Бахмут.

«Ми заходили у міста і вбивали кожного чоловіка, жінку, літню людину, підлітка і навіть малолітніх дітей, які траплялись нам на шляху. Нам було віддано наказ винищувати усіх», – заявив у своїх свідченнях один з колишніх бійців Вагнера, описуючи російські операції “зачистки” на окупованих українських територіях. Він

СКУ ЗАКЛИКАВ СТВОРИТИ МІЖНАРОДНИЙ ТРИБУНАЛ ДЛЯ ЗАСУДЖЕННЯ ДІЙ РОСІЇ В УКРАЇНІ

Світовий Конгрес Українців (СКУ) обурений новими шокуючими свідченнями військових злочинів та звірств, що їх вчиняють російські загарбники в Україні.

У заяві організації йдеться: «Ми укотре закликаємо світову спільноту зайняти рішучу позицію у питанні створення Міжнародного військового трибуналу з військових злочинів російської федерації, її керівництва, а також усіх, хто несе відповідальність за військові злочини та злочини проти людяності в Україні.»

СКУ обурило жахливе відео, опублікованого у квітні, на якому відсікають голову українському військовополоненому, а також численні понівечені

тіла інших українських бійців. Такі звірства є демонстрацією абсолютно злого зла, з яким українські захисники ведуть боротьбу на фронті.

«Здавалося абсолютно неймовірним, щоб у 21 столітті на українській землі могли відбуватися такі жахливі звірства та військові злочини. Російські окупанти принесли на українські землі середньовічний терор і геноцид. Вимагаємо усіх відповідальних за ці злочини проти України та її народу притягнути до відповідальності, в тому числі вище політичне та військове керівництво росії!» – заявив Президент СКУ Павло Грод.

У документі СКУ зазначається, що ці відео також доводять – немає жодної різниці між російськими

військовими та ІДІЛ, яка з особливою жорстокістю тероризувала Близький Схід у минулі роки. Це також і похмуре нагадування про те, що сьогодні Україна веде війну як за себе, так і за усе цивілізоване людство, зокрема захищаючи Європу від російських варварів.

«Сьогодні ми повинні надати Україні максимальну військову підтримку для захисту та звільнення свого народу від російської окупації. Ми також повинні забезпечити притягнення росії до відповідальності, і саме тому ми закликаємо всі країни-члени ООН підтримати створення спеціального Міжнародного трибуналу для засудження росії за воєнні злочини та її керівництва за злочини агресії», – додав Грод. ■

Пороги

15 ЕКСКАВАТОРІВ ВІД СКУ ОТРИМАЛИ УКРАЇНСЬКІ ТРО

У рамках ініціативи Unite With Ukraine Світовий Конгрес Українців забезпечив та доставив 15 екскаваторів JCB ЗСУ для Управління сил підтримки Командування Сил територіальної оборони Збройних Сил України.

Екскаватори JCB ЗСУ з потужними дизельними двигунами 55 кВт будуть використовуватись для інженерних проєктів, таких як облаштування нових оборонних позицій для захисників України. Ці потужні машини призначені для виконання складних землерийних робіт – копання траншей та окопів, переміщення землі та інших важких матеріалів.

«Екскаватори JCB ЗСУ були знайдені, придбані та доставлені до України в дуже короткий термін, — сказав Андрій Потічний, директор ініціативи Unite With Ukraine Світового Конгресу Українців. — Ми пишаємося можливістю передати це життєво необхідне обладнання силам Територіальної

Оборони. Повномасштабна війна триває вже другий рік, і є очевидним, що будь-якої миті треба бути готовими до викликів. Спроможність наших Збройних Сил ефективно копати траншеї та облаштовувати сотні кілометрів оборонних ліній є дуже важливою для майбутніх успіхів на полі бою.»

Екскаватори будуть розподілені між п'ятьма бригадами та використовуватимуться для зміцнення українських оборонних позицій у зонах ведення бойових дій та прикордонних районах.

Світовий Конгрес Українців від початку повномасштабного російського вторгнення є надійним та стабільним партнером Сил територіальної оборони Збройних Сил України. Їхня надзвичайна підтримка та співпраця була та залишається важливою складовою успіху наших сил на полі бою.

У рамках ініціативи Unite With Ukraine СКУ доставив допомоги на сотні мільйонів гривень. Зокрема це броньовані транспортні засоби, тактичну медицину, безпілотні літальні

апарати, зимове спорядження та інше життєво необхідне обладнання для наших військ.

«Ми неймовірно вдячні Світовому Конгресу Українців, українській діаспорі та друзям України з усього світу за їхню підтримку та постійну співпрацю в час, коли ми потребуємо цього найбільше. Разом ми можемо досягти неймовірних результатів», — заявив Командувач Сил територіальної оборони Збройних Сил України генерал-майор Ігор Танцюра.

«Послідовна підтримка воїнів Тероборони, які ще нещодавно були цивільними, була і є основним пріоритетом Світового Конгресу Українців з перших днів цієї фази війни росії проти України, метою якої є геноцид українського народу. Завдяки нашій ініціативі Unite With Ukraine ми підтримували та продовжуємо підтримувати ТрО всіма нашими можливостями та ресурсами. Після успішного виконання цієї місії з надання екскаваторів для облаштування оборонних позицій наша команда вже переходить до наступного спільного проєкту в рамках співпраці з генералом Танцюрою та його штабом», — заявив Павло Грод, президент Світового Конгресу Українців.

ДОВІДКА: Світовий Конгрес Українців у рамках своєї ініціативи UniteWithUkraine, надав понад 40 мільйонів доларів допомоги Силам Територіальної Оборони, ЗСУ та іншим структурам безпеки. Пожертви на допомогу було зібрано більш ніж у 70 країнах світу. ■

Пороги

ПОКИ ЄС ТОРГУЄТЬСЯ – ЕСТОНІЯ ДІЄ

Міністр оборони Естонії Ханно Певкур заявив 20 квітня, що прийняв рішення та повідомив новий уряд Естонії про те, що Міністерство оборони країни надішле Україні 155-міліметрові снаряди як свою частку в мільйоні снарядів, обіцяних ЄС.

Крім того, балтійська країна поставить українській армії прилади нічного бачення і набої калібру 5,56 мм.

«Завтра на Рамштайні з міністром оборони України Олексієм Резніковим більш детально обговоримо допомогу Естонії Україні», — додав

він напередодні зустрічі Контактної групи з питань оборони України.

Місяць після того, як ЄС схвалив план на €2 млрд щодо надання Україні мільйона артилерійських снарядів зі своїх запасів і нових закупівель, пройшов у дискусіях, а не впровадженні. У середу між Францією та Польщею виникла суперечка, коли їхні представники не змогли домовитися про те, хто має отримувати спільні контракти ЄС на купівлю боєприпасів для України — лише місцеві фірми чи також конкуренти з інших регіонів, як розповіли Politico троє дипломатів, знайомих із ситуацією.

Як пише Politico, основним предметом суперечок є те, наскільки обмежити потік грошей виробниками з ЄС, і чи слід включати до цього плану компанії з таких країн, як Сполучені Штати та Сполучене Королівство. Франція наполягає на тому, щоб зберегти гроші в межах блоку, дратуючи деякі інші країни ЄС.

Швеція, яка зараз головує в ЄС, виступила з компромісним документом, що обмежує майбутні контракти «економічними операторами, заснованими в Союзі та Норвегії», але містить рядок про те, що ця директива не повинна створювати прецедент. ■

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ОКУПАЦІЙНОЇ АРМІЇ МОНІТОРИТЬ ЧЕСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ TEAM4UKRAINE

Чеська Республіка докладає багато зусиль, щоб свідоме, грубе порушення законів і звичаїв війни російською окупаційною армією в Україні було покаране. Як працює моніторингова місія щодо воєнних злочинів?

З Аллою Ветровцовою поділився Адам Субера, досвідчений експерт з чеської благодійної організації Team4Ukraine, яка вже задокументувала понад 50 000 злочинів на території України.

Підготував: TEAM4UKRAINE

Команда про Україну, або Team4Ukraine, складається з досвідчених професіоналів. Створена відразу після російської анексії Криму, ця організація невинно відгукується на прохання щодо гуманітарної допомоги українцям. У той же час, інші її підрозділи викривають випадки дезінформації і розпропаганди в інформаційному полі та збирають свідчення воєнних злочинів росіян.

Адам Сибера співпрацює з двома організаціями, це інформаційний центр Майдан моніторинг, а друга – Team4Ukraine. «До 24 лютого, початку великомасштабного вторгнення російських окупаційних військ, обидві організації займалися інформаційною війною, кібербезпекою та впливом Росії на інформаційний простір, або впливом Кремля. Коли почалося вторгнення, обидві організації, тому що вони є на громадських засадах, почали займатися гуманітарною допомогою. Класичною допомогою, яку ми всі знаємо. Ще у нас є точечна допомога, в рамках того, що нам дозволить закон, знайомим, друзям, або співробітникам, які працюють або воюють в лавах ЗСУ». Адам згадує випадок, коли, повертаючись зі Сходу України, за їхньою автівкою раптом побіг чоловік, махав рука-

ми, авто зупинилося, виявилось, що він родом з Хебу, побачив чеські номери і зупинив їх, щоб просто поговорити з земляками, бо на Донбасі чеську мову не чув півроку, дуже скучив.

«Я був членом спостерігальної місії та в Kremlin Watch. А коли почалася та інвазія до України, я в той час був в Україні, запроцьований на місці, Team4Ukraine мені це уможлилював, і я до них приєднався».

Організація Team4Ukraine була заснована в 2014 році. Це одна з невеликої кількості чеських чинників, які Україною займаються ще від анексії Криму. Серед її засновників

є Петр Пойман, кримінолог та аналітик, зосереджений, передусім, на моніторингу та розслідуванні воєнних злочинів. Томаш Флідр є спеціалістом з кібербезпеки та інформаційної війни, Ленка Віхова – україністка з академічного середовища, та інші. З яких чинників складається їхня робота?

«Ми це називаємо чотири стовпи: гуманітарна допомога, кібербезпека, інформаційна війна та моніторинг воєнних злочинів. Воєнні злочини – це наш вузький профіль спеціалізації, залежить від того, що нам дозволять гранти та отримане фінансування, але загалом, це спостереження цілкомито ситуації в Україні». Team4Ukraine завершує роботу над проектом допомоги військовим медикам та готується до нового проекту, який стосується відбудови України. Разом з чеськими зенітниками розробляється проект розмінування Херсонської області. Український волонтер Павло Затулін, став своєрідним містком до успішної роботи в Херсонській області, бо Павло – родом з Херсону. «Павло представляє організацію Team4Ukraine в Україні, він є нашим місцевим осередком, ми багато з ним співпрацюємо».

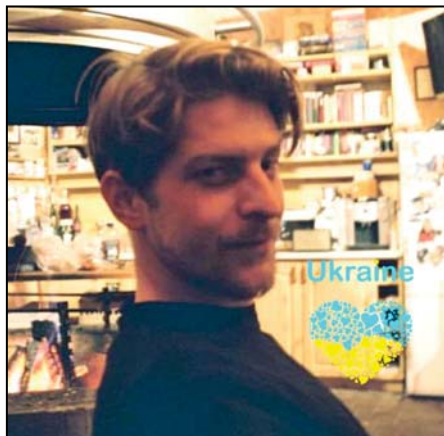
«Але цей задум ще в пелюшках», – каже Адам, – недавно він повернувся з Костянтинівки на Добасі. Там в нього було багато роботи, тому що напередодні нашої розмови Костянтинівку почали обстрілювати росіяни, були зруйновані багатоповерхівки та об'єкти інфраструктури. Як моніторингові місії опрацьовують свідчення жертв російського насильства в деокупованих територіях та фіксують наслідки руйнувань після обстрілу цивільних об'єктів російськими ракетами?

«Це включає кілька процесів. Перше, це те, що у всьому світі цей процес моніторингу є недостатнім. Хотілося, щоб в цій діяльності було задіяно більше людей та більшої підтримки від європейських держав, тому що цих воєнних злочинів, на жаль, нереально багато. На сьогодні їх налічується більше 50 тисяч, і це ті, які вже добросовісно задокументовані та включені до процесу, де вони можуть зацікавити в рамках кримінального провадження. Процес фіксації починається – як би це пояснити – російська армія буде чинити злочини, але вона нам не скаже, коли і як, так що людина їде на моніторингову місію, яка триває від 4 до 6 тижнів, в залежності від можливостей. Недавня моя місія, на якій я був разом з Петром Пойманом, відбувалася в Харківській області».

Воєнними злочинами вважається все те, що порушує правила ведення

війни. Атака ракетами на цивільну ціль – це воєнний злочин. «Таких атак тут було найбільше. Спочатку ми, наприклад, займалися касетними боеприпасами, які заборонені Женевськими конвенціями, оскільки це боеприпаси, які найбільш ефективно завдають шкоди цивільному населенню а не військовим.» Через шкodu, яку завдають касетні боеприпаси та їх невибірковий характер, цей тип зброї був заборонений Конвенцією про касетні боеприпаси, їх виробництво, передачу та накопичення, у 2008 році.

«Росія ці боеприпаси вживає, а коли з'ясувалося, що вони користуються цією зброєю так багато, то моніторингові групи почали зосереджуватися на більш тяжких злочинах. Тому що корпусів касетних боеприпасів було знайдено тисячі, і описувати щоденно, що ця ракета влучила в цей будинок, – то людина би нічим іншим не займалася, а там ще є набагато тяжчі злочини», – пояснює Адам Сибера, – «це, наприклад, катування цивілістів та військових, цивільних здебільшого з метою отримання інформації, чи як там працює адміністрація, яку окупаційний режим вирішив захопити, і в нас є кілька знятих на відео або записаних свідчень, які пізніше можна використати. Деякі з свідчень на прохання свідків не опубліковують».

ся, а посилаються тим органам поліції, з якими ми співпрацюємо, і вони далі їх розслідують. Там були свідчення про те, що в'язнів катували електричним струмом, погрози, якщо чоловік не підкориться окупаційній владі, його дружину звалтує ціла рота; стрільба біля голови АКА 47.

Таких випадків є, на жаль, безліч. І, звичайно, найтяжчі злочини, це різне масакрування, братські могили. І справді акти геноциду українського населення, вчинені окупаційною владою».

Адам Сибера наголошує, що вже є 50 тисяч свідчень про воєнні злочини, і задокументована кількість зростає кожного дня. «Це, фактично, значить, що була така собі російська армія в 200 тисяч, десятки тисяч їх помере, якісь десятки тисяч поповнять. І як бачите, так здебільшого поводить себе ця окупаційна влада. Тому що 50 тисяч свідчень воєнних злочинів не спричинить один заблуканий божевільний підрозділ. І це ми говоримо про задокументовані злочини. А ще є десятки тисяч злочинів, які не будуть задокументовані, і ще десятки тисяч, про які ми не знаємо. І коли ми порівняємо кількість росіян в окупаційній армії з кількістю скоєних воєнних злочинів, – звичайно, я, оцінюю наоко, – проте виходить, що на особу припадає один злочин. Сподіваймося, що це не так, але кількість тих злочинів дуже вражає. На жаль, ця тенденція з подальшим звільненням, чи деокупацією територій, зростає. На додаток, у нас ще є в наявності та версія, де Росія в інформаційному просторі або заради громадськості, захищає свої дії.»

Важливість розслідування порушень прав людини в Україні російською окупаційною армією також підкреслив чеський дипломат Якуб Ландовский, представник ЧР в Брюсселі при НАТО. ■

Це неймовірно важливе питання міжнародного порядку та дотримання правил. Це і порушення міжнародного та воєнного права, і також питання страшних воєнних злочинів, які кояться прямо на території України, які чинять ті військові, або злочинці, які

видають себе за військових. Потрібно знати, що важливою частиною майбутнього розвитку є також покарання цих злочинів. Чеська Республіка, думаю, є в цьому також на найвищому рівні серед країн, які підтримують ці зусилля, як щодо покарання цих зло-

чинів через міжнародний трибунал, так і з сторони обговорень в ООН, які можуть допомогти тому, щоб окремі злочини не уникли покарання. Я думаю, що найбільшим успіхом за останній час є видача ордеру на арешт прямо на Владіміра Путіна.

ЯК НЕ МНОЖИТИ БІЛЬ ВІД ВТРАТИ?

Разом зі спеціалістами з психології та інформаційної гігієни розбираємося, як поширювати емоційний контент без шкоди для інших.

За матеріалами Liga.net

На початку березня у соцмережах активно почало з'являтися відео вбивства полоненого українського військового після його слів «Слава Україні». Ці кадри облетіли весь інформаційний простір: від анонімних Telegram-каналів, лідерів думок і ЗМІ до сторінок звичайних користувачів.

Дехто наввипередки почав називати імена військових, які могли бути на відео, і цим насамперед шкодив рідним бійців. За однією із версій, загиблим вважали військовослужбовця із Житомирщини — його особу на відео впізнали одразу декілька родичів. Згодом цю версію спростували.

Можна лише здогадуватися, який біль і страждання пережили рідні військових, імена яких називали, або хто впізнав у чоловікові на відео когось близького. У таких ситуаціях ми не можемо вплинути на почуття інших, але можемо зробити максимально етичними власні дії.

ЕМОЦІЇ ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

Експертка з інформаційної гігієни Оксана Мороз пояснює: масове поширення зазначеного відео та розголошення історії стало закономірною реакцією на ситуацію, в якій

опинилося українське суспільство на початку березня 2023 року. Адже, з одного боку, війна загострила у людей відчуття справедливості, а з другого — ми відчуваємо великий біль за усіх полеглих українських військових.

«Додатковим фактором стало

те, що з початку повномасштабного вторгнення росія планомерно підвищує градус напруги в нашому суспільстві — активний етап почався 14 січня і триває досі. Це, мабуть, відіграло одну із ключових ролей. На тлі подій у Соледарі та Бахмуті ситуація підігрівалася, й

на одному із таких піків «вкинули це відео», — пояснює вона.

За словами експертки, суспільство не могло інакше відреагувати, адже ситуація була кризовою. У таких випадках критичне мислення відходить на другий план: людина не перевіряє джерело інформації та сам контент, а на емоціях шукає відповіді у каналах, які цим станом зловживають. Не важливо, скільки правил інформаційної гігієни ви знали й дотримувалися раніше — емоційна хвиля зносить усіх.

За словами психологині Юлії Бригадир, будь-які емоції впливають на нашу здатність аналізувати та критично мислити. Під їхнім впливом ми схильні вірити в ту інформацію, яка підтверджує наші ідеї, або відкидати все, що їм суперечить. Саме тому важливо в моменти емоційного збудження навчитися зупиняти себе і нагадувати, як ці емоції можуть на нас впливати.

ЯК РОЗПІЗНАТИ СИЛЬНИЙ ЕМОЦІЙНИЙ СТАН?

Якщо ви відчуваєте емоційне збудження — зупиніться, почекайте і подихайте. Намагайтеся зрозуміти свої емоції. Спробуйте їх назвати або відчуті в тілі, опишіть метафорою. Дайте відповіді на питання: «Що в цій події викликало емоції? Що я знаю про це? Які є підтвержені факти? Чи можу я довіряти цьому джерелу?» Обговоріть свої емоції та ситуацію з людиною, яка теж любить розібратися.

Серед причин, чому люди можуть масово поширювати інформацію про загибель військових, з якими особисто не знайомі, психологиня Юлія Бригадир називає:

Емоційна реакція на події. Людина може відчувати жалість, сум, злість — їй боляче. Тож поширюючи емоційний контент, вона ділиться своїми відчуттями, шукає розуміння та підтримку. Бажання підтримати. Досить часто люди поширюють подібний контент, аби висловити вдячність військовим, розповісти про них якомога більший кількість осіб. Бажання привернути увагу політиків та громадян з інших країн, людей з іншою позицією. Цим поширенням люди ніби промовляють: «Дивіться — ось що відбувається!»

Ці чинники спрацювали й у випадку із поширеним відео вбивства полоненого українського військового.

«Велика кількість українці це ба-

чили, висловлювалися на цю тему. Було кілька версій, хто міг бути на відео. Люди змагалися у доказовій базі, у кримінальній експертизі й інших галузях, в яких не були експертами. Це створило такий прецедент, коли фактично Збройні Сили України пішли на повіді в суспільства й оприлюднили ймовірні імена, не дочекавшись результатів експертизи», — зазначає експертка з інформаційної гігієни Оксана Мороз.

Так, окремі підрозділи ЗСУ назвали два імені військовослужбовців, які, ймовірно, були на цьому відео. Зрештою, одна із версій підтвердилася — загиблим виявився Олександр Мацієвський, боєць 119 бригади Сил територіальної оборони Чернігівщини. Матір впізнала його на відео, а згодом інформацію підтвердили результати експертизи.

13 березня Комісія журналістської етики оприлюднила заяву, в якій назвала поширення журналістами відеозапису без приховування обличчя військового грубим порушенням Кодексу етики українського журналіста. У заяві йшлося про те, що медійники не дотрималися балансу між повагою до приватного життя та суспільно значущою інформацією.

За словами Оксани Мороз, у цій ситуації ЗМІ мали вчинити так:

- публікувати лише заблюрені фото та відео до моменту з'ясування особи загиблого військового;
- не встановлювати самостійно імені загиблого та закликати читачів не публікувати жодних гіпотез, а дочекатися результатів розслідування компетентних органів.

Ці правила, зазначає експертка, поширюються не лише на медіа, але й на усі інші канали інформації: блогерів, комунікаційників від ЗСУ та пересічних громадян.

ЯК НЕ НАШКОДИТИ РІДНИМ ВІЙСЬКОВИХ?

За словами психологині Юлії Бригадир, поширення інформації про загибель військових, зокрема з відео та фотографіями, може завдати суттєвої шкоди рідним бійців.

«Втрата — це завжди про біль, горе та страждання. Якщо сім'ю офіційно ще не повідомили й вона дізнається про втрату через соціальні мережі чи новини — це біль, помножений

у 5-10-50 разів», — пояснює вона.

Публікація у соціальних мережах відео чи фото самого факту загибелі стане травмувальною подією для рідних, які побачать пост. У результаті, кожне відео буде новою ретравматизацією. Тож психологиня радить відмовитися від публікації подібного візуального контенту. Натомість висловити подяку та шану загиблому можна простими словами вдячності на тлі світлини людини (якщо особу 100% встановлено).

ЩО ВАЖЛИВО ПАМ'ЯТАТИ, АБИ ПОШИРЕНА ВАМИ ІНФОРМАЦІЯ НЕ НАШКОДИЛА ІНШИМ?

Поширюйте лише перевірену інформацію з надійних джерел. Це можуть бути рідні бійців, офіційні представники влади чи військових підрозділів.

- Уникайте болісних деталей (фото, відео моменту смерті, тортур тощо).
- Говоріть з повагою та співчуттям.
- Тричі подумайте, як поширений вами контент може вплинути на емоційний стан людини, якій ви це говорите.
- Після зниження емоційного рівня можна провести «роботу над помилками». Спробуйте проаналізувати, де ви вчинили неправильно, як це могло вплинути на інших. Адже помилка лише тоді стає уроком, коли її аналізують.

Також важлива превентивна робота з інформаційної гігієни, стверджує Оксана Мороз:

«Що більше людей у відносно спокійний час ми переконаємо відписатися від каналів, де поширюється дезінформація, то, найімовірніше, наступного разу менше осіб потраплять на цей гачок».

На її думку, потрібно комунікувати з людьми та закликати відписатися від усіх агрегаторів і анонімних Telegram-каналів. Також варто розуміти, хто може стояти за тим чи іншим ресурсом і які інтереси ця людина має. Користувачі та представники влади фактично не мають можливості вплинути на поширення контенту чи його спростування, що робить цю мережу потужним інструментом впливу та маніпуляцій, зокрема для Росії. ■

Тереза Хланьова

РІЗНОМАНІТТЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ УКРАЇНИ Є НАДЗВИЧАЙНО ПРИВАБЛИВИМ ДЛЯ ЧЕСЬКОГО ЧИТАЧА

Перекладачка та викладачка філософського факультету Карлового університету Тереза Хланьова вже понад 10 років очолює Чеську асоціацію українців. Україністику вважає місією свого життя. Інтерес до української літератури у пересічного чеського читача прокинувся в 2014 році, з початком російської війни на Донбасі, розповідає пані Хланьова.

Автор: АЛЛА ВЕТРОВЦОВА

Терезо, ви сказали, що Чехія не дуже цікавилась Україною та її літературою аж до Майдану 2014 року та часу, коли Росія окупувала Донбас. Тобто, інтерес до літератури прокинувся саме на цьому переломному для України моменті. Ми вже більше року відбиваємося від повномасштабного вторгнення росіян, певно, що змінилися плани Інституту східноєвропейських студій та Чеської асоціації українців.

«У нас від початку повномасштабної війни все змінилося. По-перше, всі студенти дуже швидко залучилися і почали робити все можливе, починаючи від тлумачення, перекладів, готування репертуару лялькового театру. Це те, що пов'язано з Україною, тобто, це те, що було відчутно після початку війни. Стосовно студентів, які до нас будуть вступати, ми ще побачимо – вступні іспити будуть в червні – скільки до нас прийде студентів, скільки буде зацікавлених вивчати українську мову. Зазвичай ми набираємо 5-6 першокурсників, іноді відкриваємо бакалавріат, іноді – магістратуру. У нас така система, що студенти вступають на східноєвропейські студії і вибирають мови, українську або російську або балтійські. Протягом навчання вони можуть, наприклад, зацікавитися україністикою, і потім писати дипломну роботу на тему з україністики і у випадку, якщо вони мають головну мову російську. Тобто, у нас це не так чітко визначено. Багато тих, які потім зацікавляться

Україною. Тепер у мене загалом пишеться 10 дипломних робіт».

Якому періоду літератури надають перевагу студенти при виборі теми дипломної роботи? Чи відіграє тут свою роль війна? Скажімо, почали вибирати сучасну літературу, того ж Сергія Жадана.

«Теми дуже відмінні. Тобто, ми можемо мати, наприклад, тему про Закарпаття міжвоєнного періоду, була тема про міжвоєнну еміграцію. Одна дівчинка писала про зміни в сучасній музиці, і тепер інша дівчина пише про переклади сучасної української літератури, яка є на Донбасі. Була дипломна робота про Донбас як специфічний регіон і як він відкривається в сучасній літературі. Ще одна дівчинка пише про ЛГБТ в сучасній літературі України, інша пише, у мого колеги, про Пилипа Орлика. Тобто, все, що ви можете уявити, з минулого і сучасного».

Щодо діяльності самої Чеської асоціації українців – там теж настали зміни?

«Актуальний проект, до якого ми залучені, є проект з організацією «Rozstaje» в Польщі, залучені також партнери з Угорщини та Словаччини. Автори-есеїсти з України зголосилися і описали теми та анотації есеїв, які вони напишуть у випадку, якщо переможуть у конкурсі. Там було дуже багато заявок. Ми потім скликали комісію, вибрали авторів і тепер їхню есеїстику перекладаємо на чеську, словацьку, угорську та польську мови. Ця

есеїстика виходить в журналах, чеських, словацьких, угорських та польських».

В яких чеських журналах публікуються ці есеї?

«В журналі «А 2» ми публікували есе Артема Чеха, в «Heroine» було надруковано есе Мирослава Лаюка».

Щодо свята, яке відбулося в Інституті східноєвропейських студій у квітні – як довго ви проводите День України?

«Це – по-перше – зробили наші студенти весною минулого року, коли почалася війна. Вони хотіли інформувати про Україну та її культуру. Цього року вони вирішили знову організувати схожий захід. Ми їм допомагаємо тільки порадою, це студентська акція нашого інституту, і вони готують програму. Там була українська їжа, українська музика. Пані Наталія Шамрай говорила про те, як викладається українська мова чехам. До речі, це одна з лекторок, які вечорами викладають на нашому факультеті українську мову для чехів. Там було інтерв'ю з Володимиром Рафесенком, який зараз перебуває у Чехії, про його творчість, було інтерв'ю з перекладачем Мирославом Томеком про процес перекладання і про роман «Інтернат» Сергія Жадана. Відбулася також лекція історика Яна Рихліка про формування української нації. Були люди з Ініціативи Hlavák, які говорили про цю кризу біженців, і наостанок пройшли літературні читання молодих авторів».

В празькому театрі готується прем'єра вистави письменника Володимира Рафеєнка за його п'єсою «Мобільні хвилі буття». На якому етапі ця постановка?

«Це проект, до якого ми долучилися з моїми колишніми і сучасними студентами. Це проект Міських празьких театрів (Městská divadla pražská), які вибирають п'єси сучасних авторів. Моя подруга Катя Газукіна переклала п'єсу Олексія Доричевського, прем'єра вже відбулася. Будуть ще інші п'єси, між ними є п'єса Володимира Рафеєнка «Мобільні хвилі буття». В ній йдеться про особистий досвід перебування між Бучею і Бородянкою на дачному селищі в ситуації коли навколо окупанти. Це п'єса про досвід страху і початку війни, дуже класна. Я її переклала і вона теж має бути наступного року в репертуарі театру. Ще не знаю, в якому, але буде. Тобто, там більше п'єс і вони поступово будуть оприлюднюватися».

Ви очолюєте Чеську асоціацію українців. Чи звертаються до вас із проханнями?

«Буває, раз на тиждень хтось пише мені, чи не організувала би я щось. Якщо немає часу, то я це просто комусь делекую. Іноді нам вдається, коли є енергія та час, щось цікаве провести. Восени робили велику дискусію разом з організацією «Центр громадських свобод» на факультеті, де виступала, наприклад, Саша Романцова, носій Нобелівської премії та виконавчий директор цієї організації. Там були дівчата, які шукають місця поховань під час цієї війни і намагаються документувати ці злочини».

Що ви вважаєте найціннішим у діяльності Чеської асоціації українців?

З того, що ми робимо регулярно, це перекладацький конкурс з української на чеську. Цю подію ми організували разом з Посольством України, а тепер самі. Ми робимо це вже шостий рік, і у зв'язку з війною хочемо зробити спеціальний підхід: будуть перекладати тандеми чех-українець. Ми зробимо таку категорію для студентів середніх шкіл та вищих навчальних закладів, вони будуть перекладати, в рамках цього тандему. Плануємо виголосити цей конкурс у травні в такому форматі, щоб українці і чехи разом щось робили, контактували один одного і щоб

співпраця між студентами розвивалася. Чеська асоціація українців існує вже від 90-х років, в нас постійно бувають різні лекції, дискусії. Нещодавно нам вдалося помістити на сторінки сайту Асоціації базу даних перекладів української літератури на чеську мову після 1989 року, як журнальні, так і книжкові переклади. Багато людей користується, бо я там намагалася зібрати справді більшість того, що було перекладено з української літератури тут».

Як ви відбираєте художні твори для перекладу з української на чеську?

«По-перше, те, що нас дуже зацікавить, захопаємо в якогось автора і вирішимо, що хочемо його перекласти. Це був приклад Тараса Прохаська, коли мої студентки Катя Газукіна та Саша Стелібська переклали його роман «Непрості». Недавно було здійснено перевидання цього роману з додатком есеїв та оповідань. Тобто, це особисте зацікавлення, але в останньому році відбулася зміна – і це велика зміна – видавництва починають цікавитися українською книжкою. Раніше тільки видавництво Větrné mlýny саистематично цікавилось українською літературою. Але останнім часом більше видавництв хоче, щоб ми зробили огляд якоїсь книжки і сказали, чи варто її перекладати. Недавно я, наприклад, читала українську книжку про голодомор 30-х років, мені її надіслали і попросили порекомендувати, чи варто її перекласти. Її авторка – Таня П'янкova, назва – «Вік червоних мурах». Вона вже була перекладена на англійську і на польську. Раніше такого не було, щоб видавництва посилали запити».

Після 1989 року інтерес до культури народів бувшого СРСР, включно України, значною мірою вигас. Чехія тоді інтенсивно надолужувала пробіли у перекладі західних авторів. Але все ж таки, переклади з української були?

«Перший вагомий переклад після 1989 року був роман Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу» в перекладі Ріти Кіндлерової (2001).

Виходить, що Оксана Забужко той інтерес пробудила. Почалося саме з цієї авторки, чи не тому, що це була жіноча проза?

«Я б не сказала, що вона пробилася завдяки жіночій прозі, але тому, що її проза була надзвичайно провокаційною, це в першу чергу стосується її «Польових досліджень», потім у нас вийшли ще дві її книжки, збірка оповідань «Сестро, сестро» та «Музей покинутих секретів», теж у перекладі Ріти Кіндлерової. Я думаю, що це було таким підбадьорливим тому, що після довгої перерви відбулася зустріч зі світом, що є на сході від нас. Читач на певний час відхилився на захід. А потім почав знову відкривати для себе досвід, подібний до нашого, але інший, і це викликало цікаву напругу та певну динаміку. Я б ще згадала про переклад книги Юрія Андруховича «Московіада» Мірека Томека та Олексія Севрука, який вийшов у 2015 році, хоча й дуже пізно після появи цієї книги в Україні, але зі всіма подіями, що відбуваються в Україні, він там неначе провидець». Тепер за цим перекладом Театр X-10 зробив неймовірно вдалу виставу.

Нагадаємо, що цей роман Андруховича вийшов у 1992 році з підзаголовком «роман жаків». Як би ви оцінили зацікавленість чеського читача українською літературою 10 років тому і тепер?

«До всіх цих подій – до Майдану, до війни, до анексії Криму – думаю, що у нас Україна була дуже мало досліджена. Мабуть, це звучить трохи цинічно, але ця війна привернула увагу до України, і література з цього також виграє. Книжки українських авторів мають більше шансів на публікування. І що зараз перекладається? Зараз ми з подругою Катєю Газукіною перекладаємо «Танго смерті» Юрія Винничука, наші студенти Адела Мікешова та Лідія Дорош зараз працюють разом зі мною над перекладом дитячої книжки Тані Мальярчук, яка вже прославилася в Австрії як німецькомовна авторка, вона отримала літературну премію Ингебор Бахман.

З Луцією Поян та Кароліною Юраковою, Зузаною Шпінковою та іншими ми переклали книгу Артема Чеха «Точка нуль» (в Україні вийшла в 2019 р.), де він розповідає про свій досвід, як у складі ЗСУ він пішов на війну. Це своєрідні мініатюри, написані вони дуже свіжою мовою. Мірек Томек перекладає «Депеш Мод» Сергія Жадана і нещодавно переклав роман «Інтернат» того ж самого автора. ■

РІЗНІ КУЛЬТУРИ. РІЗНІ ДУШІ.

Це особиста точка зору українця-американця, який народився в Сполучених Штатах від батьків-іммігрантів з України, отримав освіту в американській системі та ґрунтувався на американській культурі чудових демократичних цінностей, невичерпного апетиту до капіталістичних здобутків американської мрії і колишніх помилок віри в американську винятковість.

ПІДГОТУВАВ: АСКОЛЬД ЛОЗИНСЬКИЙ, колишній президент СКУ

Що стосується останнього, то ні Америка, ані американці не є винятковими. Батьки-засновники не були святими як проповідують фанати. Були і хороші, і погані. Америка відповідальна за багато добра. Воно однаково відповідальне за зло. Сучасна культура пізнання і примирення зі злом минулого але з частковим виправданням є правильним підходом. Сліпота в цьому може призвести лише до ще більшого зла.

Тим не менш, мова йде не про американську культуру чи її душу, а про дві нації, про які сьогодні дуже багато суттєвого навіть для американців хоч би економічного, а також світової спільноти. Вищезазначений коментар щодо Америки має на меті підвищити свідомість кожного суспільства про те, що самоаналіз своєї культури та душі є необхідним, хоча й складним процесом для всіх людей.

Українська та російська культури, незважаючи на географічну близькість і взаємну, хоч і нещасливу історію, є яскравими прикладами того, як дві культури і, як наслідок, дві душі можуть бути дуже різними. Російський цар Петро був незадоволений російською історією, тому він змінив назву Москви на Росія, оскільки Київ був відомий як столиця Русі а Київ далеко старший і пованіший. Пізніше цариця Катерина II вирішила, що зміна тільки імені недостатня Вона доручила російським історикам скласти відповідну історіографію. Один із них, російський письменник та історик Ніколай Кармазін написав про російську історіографію, підкреслюючи, що вона заснована на брехні. Саме це і є основа російської душі — брехня. Кажуть, що російська мати, яка сильно любить свого російського сина солдата, ще

сильніше відчуває приналежність до російської імперії. Сина виховує готовим померти за цю імперію. Ця культура, а також суворі покарання за публічні зібрання в Росії проти війни є причинами того, чому сьогоднішні російські матері, які зазнали величезних втрат у цій війні, не можуть або і не хочуть висловити свою скорботу через громадянську непокору.

Російська історіографія, яка живить російську культуру, базується на ідеї Росії як великої держави, імперії, третього Риму. Це вимагає великої крадіжки в історії. Наведемо лише два приклади: крадіжки Києва – мати міст руських і крадіжки Царгороду, символа його – двоголовий орел, бо Москва – це третій Рим.

Нинішнє фальшиве вивчення історіографії вимагає перемог на полі битви, оскільки переможцями стають історики. З цієї причини перемога над битвою, незалежно від ціни, є потрібною для того, щоб імперія продовжувала жити. Київ був заснований у V ст. Москва як утворення була заснована в XII киянами, які були позбавлені київського престолу, по суті, за правилами прародителя. Те, що Росія представляє себе оплотом християнського православ'я, також є абсолютно хибним. Священна Римська імперія в Константинополі впала під владу Османів. У цьому вакуумі Москва взяла на себе мантію і під дулом зброї зму-

сила Константинопольський Патріархат визнати Московський Патріархат. От душа імперії та імперіалістів.

Україна та її душа принципово інші. Українська історія на пів тисячоліття старша. Що ще важливіше, за винятком правил середньовіччя, коли сила була правильною і завойовників прославляли, Україна має трагічну історію, і навіть у часи слави Україна завжди виявляла задоволення своїм і небажання завойовувати те, що належить чужому. Прикладів багато, але найяскравішим є повстання козаків проти Польщі в 1648 році. Козаки під проводом гетьмана Богдана Хмельницького підійшли до воріт Варшави, але потім відступили, вирішивши, що вони захисники своїх земель, а не завойовники інших.

І українці, і росіяни, якщо вірити, народжені діти Бога, а інакше просто біологічні діти своїх батьків. Їх відрізняє культура, в якій вони виростили. Росіяни повернулися до віри в невмирущу імперію. Українці виховані захищати своє. Ці дві дуже різні культурні основи.

Я почав цю статтю з короткого огляду американської винятковості. Росіяни вірять у власну винятковість також. Різниця полягає в тому, що в Америці переважає розсудливість або, принаймні, здатність висловлювати свої погляди та об'єднуватися, щоб проголосити цей погляд. У Росії правило – мовчати з надією на триумф, щоб імперія могла йти вперед і процвітати.

Вибір для світової спільноти дуже очевидний. Можливо, в абсолютне добро ніколи не переможе зло, але принаймні наші зусилля можуть зменшити страждання тих, хто жертвою зла. Україна починає контрнаступ. Всі повинні допомогти. ■

АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З РОСІЙСЬКОЮ ПРОПАГАНДОЮ ТА ДЕЗИНФОРМАЦІЄЮ

Роль російської пропаганди та дезінформації в інформаційному світі і як ми маємо на неї реагувати. Своім досвідом діляться Романом Маца, чеський спеціаліст у сфері пропаганди, та Адам Сибера, який з початком повномасштабного російського вторгнення приїздить до України на моніторингові місії у складі благодійної чеської організації Team4Ukraine.

Автор: АЛЛА ВЕТРОВЦОВА

Роман співпрацює з мас-медіа, як з чеськими, так і українськими, наприклад, з радіо Свобода, телеканалами 1+1 та ICTV і, звичайно, з Житомирською телерадіокомпанією. «Коли я був в Маріуполі, телеканал «Россия 24» віщав, що там знайшли 'гніздо неонацистів, які є ЛГБТ і педофіли, і моляться сатанові, а керує ними США'. Так я такого гнізда в Маріуполі не знайшов», – каже Роман Маца.

Наскільки сильна російська пропаганда в Чехії?

«5 відсотків чехів – у них дуже сильна проросійська, пропутінська позиція. І плюс 10 відсотків чехів, які не є так критично пропутінські,

які кажуть, що Україна це агресор, а Росія тільки захищається. Вони тільки повторюють ці фейки російської пропаганди. У 2014му році у нас розпочали роботу якісь альтернативні змі. Вони кажуть, що є незалежними, що на відміну від чеських традиційних джерел говорять правду», - розповідає Роман Маца. Це перейшло також в соцмережі, з'явилися різні активісти, які називають себе патріотами Чехії, але коли Роман ними займається, то з'ясовує, наприклад, що той, хто себе позиціонує як незалежний журналіст, в дійсності працює на російський телеканал «Звезда» або ВГТРК.

«Або тут є підтримка з російського

центра науки і культури при посольстві; щоб тримати російських шпигунів, зробили собі центр науки і культури. Або є з якогось ресурсу чи фонду, котрим керує дівчина модельної зовнішності, яка походить з Беларусі, і ти бачиш, що це підставна особа. І ця особа, ці фірми, скривали, наприклад, фірми якогось путінського губернатора з Владівостоку», - пояснює Роман Маца. Існує група маргінальних політиків – тут проходять їхні протести, демонстрації, вони за мир, звичайно. «Хто чув це слово «за мир» - «chcímír», тобто, «хочу-миру» - «chcímírové» - це люди, які живуть в реальності, яка є перекуру-

Роман Маца (перший справа) з колегами під час зустрічі українських організацій в Празі 26 березня

ченою. Вона перекручена російською пропагандою і нашими російськими 'друзями'. Так вони думають: Росія хоче миру, це посол миру, Україна є агресор», - пояснює Роман Маца.

Як справлятися з російською пропагандою? Справа не в тому, щоб безкінечно викривати ці фейки, тому що коли ти викриєш один, на зміну йому прийде двісті нових, підкреслює Роман Маца.

Під час пандемії ковіду кореспондентка російського телеканалу ВГТРК Дар'я Григорова зробила в Празі репортаж для російського ресурсу «Вести Недели». «Абсолютно апокаліптичний репортаж, як через

ковід Прага горить, потім вони когось опитали на Карловому мості». - Роман Маца та його колеги пізніше про це зробили репортаж, знайшли людей, які дали інтерв'ю для ВГТРК на Карловому мості. Ці люди розповіли: «В нас запитали, як нам подобається Прага і прогулянка на Карловому мості». Дублювання до цього матеріалу було таким: «Весь народ Чехії за Росію та за Путіна». Роман Маца розповідає: «Дар'я Григорова потім з'явилася в Інстаграмі, це звичайна російська пропагандистка. Коли тут страшний апокаліпсис, люди наче лежали на вулицях і просили викликали машину швидкої допомоги, вона поїхала

до замку Карлштейн. І ти пишеш: ось, дивись, дівчина каже як тут все погано, і вона тут їздить. Вона потім закрила цей Інстаграм. Потрібно більше спостерігати, що за цим стоїть, звідки походять гроші. Тому що для цих пропагандистів неважливо, коли ти викриваєш їхній фейк. Але для них важливо їхнє життя. І що робити вам, українцям?»

На думку Романа Маца, немає жодного сенсу сваритися з ними в інтернеті, фейсбуці. Ефект буде ще гіршим.

Як діяти, коли люди позиціонують себе начебто як прихильники України, проте, можуть просувати проросійські наративи?

Керівник «Української ініціативи в Чехії» Богдан Райчинець говорить: «Нам потрібно постійно вказувати на ці неправди і маніпуляції. Це єдиний спосіб роботи. І важливо працювати з чеськими або міжнародними організаціями, які займаються розслідуванням маніпуляцій і пропаганди в соцмережах. Ми самі, як громада, не будемо мати більшої сили від тої, яка фінансована з Росії. Септо, нам треба поєднуватись з нашими місцевими владами і неприбутковими організаціями, які цим займаються професійно».

АДАМ СИБЕРА ПРО ВИКРИТТЯ ДЕЗИНФОРМАЦІЇ: РОСІЯ ТА ЇЇ ДІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Існують різні пропагандистичні та інформаційні тактики. Що найбільше і відразу привернуло увагу Адама Сибери серез дезінформаційних тактик? «Думаю, що класичний випадок – це коли людина звертає увагу на ту страшну подію, що сталася. Наприклад, як масакри в Бучі або в Ірпені. Так класична тактика в інформаційному просторі, як це применшити, це так званий фальшивий слід, або vodebautismus чеською, whataboutism англійською мовами.

*whataboutism – термін маніпулятивної техніки, який виник в США ще за часів холодної війни і широко вживався в комунікації радянських діячів з громадськістю. Зараз поширений в соцмережах стосовно критики дій Росії, коли замість відповіді відбувається атака на особу, яка наводить певний аргумент щодо Росії, щоб перевести розмову на іншу тему і здискредитувати людину, що критикує Росію. (більше про це пише <https://www.stopfake.org/cz/vodebautismus-jako-nastrojruske-manipulace/>)

«Наприклад, 'Америка у В'єтнамі зробила те і се, а що Америка в Іраку', і так далі. Це називається whataboutism тому, що відводить увагу від актуальної кривди до історичної несправедливості, і намагається її зменшити, роздрібнити. Хоча ми можемо полемізувати про цю кривду, що сталася в минулості, це не допоможе виправити те, що сталося тепер, чи не так?»

Друга маніпуляційна техніка Росії, на яку звертає увагу Адам Сибера є

та, що в західних арміях прийнято, після інциденту, розслідувати той випадок і покарати винних. «Можливо, не завжди так станеться. Але для контрасту, подивимось на те, що відбувається в російській армії, там ми бачимо протилежну реакцію. Тих людей, які заподіяли якийсь злочин та мають бути покарані, навпаки, оцінюють та звеличують. Це, власне, натякає на культ смерті, в напрямку якого російська армія зараз рухається. Але і російське суспільство також видалося цією дорогою. Проте, дослідження, що там відбувається всередині Росії, я радше залишу тому, хто займається цією темою. У мене зараз руки зайняті проблемою, що та Росія показує за своїм кордоном», - говорить Адам Сибера.

Росія стверджувала, що прийшла назавжди, але була вибита з українських територій. Як реагують люди з деокупованих територій? Мають вимиті мізки?

«Більшість людей, чи конкретно, говорячи про тих, з ким я особисто спілкувався, були в окупації 7 місяців. Наприклад, в Ізюмі, де знайшли братську могилу з більше, ніж 430 тілами в різних стадіях розкладу, яких вбивали систематично, від першого до останнього місяця, коли там були росіяни. Там, я б сказав, що якщо і був якийсь проросійський сентимент, ті люди протверезіли дуже швидко. І пізнали, що значить той рускій мір. Рідко коли я когось такого зустрічаю, але.. з деокупованих територій я не зустрів нікого, хто б мені сказав, що шкодує за тим, що ті росіяни пішли звідти», - згадує свої зустрічі Адам Сибера. Адам говорить, що зустрічав людей, які знали про колаборантів, чи тих, хто якимось чином співробітничав з російською окупаційною владою. Вони відійшли з російською армією.

«Але людина здебільшого там бачить виснаження в очах, ті громади пройшли через пекло, як та громада в Ізюмі, про яку я тут говорив. Одна родина розповідала, що жила біля цвинтаря, і там біля нього було збудовано. Я хочу сказати про девіацію російської армії, яка спочивала в тому, що вона знала, що буде багато мертвих тіл, тобто, знала, що вона коїть. І намагалася це по-різному маскувати, тобто, росіяни розширили старий цвинтар, зруйнували стару стінку і рівняли нові рядки для могил. Вони сподівалися, чи дійсно

вірили в те, що там будуть довше, ніж тих 7 місяців, і що той злочин якось замаскують. Родина, що жила поруч з цвинтарем, розповідала, що вони боялися виходити з дому, інколи вони бачили чорні вантажівки, одного разу приїхала тричі за день, іншого разу – один раз, іншого разу – через день, і завжди там вивозили якийсь вантаж. Одного дня та родина дійсно потребувала відремонтувати стріху, росіяни бачили, що ті вийшли і спостерігають за ними. Росіяни почали кричати, щоб вони негайно зайшли в будинок, інакше на той цвинтар можуть поїхати разом з ними. Мабуть, натякали на те, що їх там вб'ють».

Адам Сибера додає, що якщо на Україні в деяких містах чи областях ще залишався в російській сентимент в полегшеній формі, після 24 лютого все це зникло: «зникли всі ілюзії щодо того клептократичного синдикату, яким є Кремль та ілюзії щодо тієї терористичної російської держави. Особливо на сході України, звідки до Європи просякала інформація, що деяка частина населення є проросійськи налаштована. Там теж сталося радикальне протверезіння. Прикладом цього є відділки ТРО з північного Харкова, з Північної Салтівки».

Як діяла російська пропаганда в Україні та як ця модель змінилася саме в Харкові?

«Вона дуже часто атакувала населення з соціально слабкіших верств населення, і якраз націлювалася на населення, яке жило у панельного типу мікрорайонах, якщо я можу таким чином узагальнити. Фактично, ти брутальні наїзди на Харків та знищення Північної Салтівки, думаю, було однією з найбільших помилок російської інформаційної війни. Тому що вони цілком справедливо розгнівали громадянський опір, люди це бачили на власні очі і їм неможливо вже було брехати, що їх ловить якась 'сکورумпована українська влада чи західні маріонетки', коли вони бачили, як російські ракети летіли у тому напрямку та знищили цілу Салтівку, де жило біля півмільйона людей. Харків – величезне місто, за розмірами як Прага. Там, дійсно, відбулося радикальне протверезіння, що Росія насправді ніякий не друг, нікого не звільняє і що це є агресивна окупаційна влада», - ділиться Адам Сибера. ■

МІСІЯ АМЕРИКАНЦІВ ПРОТИ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ

Одним з наслідків повномасштабної агресії Росії проти України є, можливо, непередбачений зрив внутрі імперії, що може виявитися ключовим у процесі загибелі найбільшої імперії світу. Тут мова не про зрушення пересічного населення, велика частина якого сьогодні просто тікає з росії. У кожного хіба свої особисті причини еміграції чи втечі.

ПІДГОТУВАВ: АСКОЛЬД ЛОЗИНСЬКИЙ, колишній президент СКУ

По-перше, український опір був настільки сильним, що сьогодні Росія контролює мало що більшою територією України, що вона зробила ще у 2014 році напередодні повного масштабу вторгнення 24 лютого 2022 р. І це після 200 тисяч жертв москалів та майже цілокового виснаження конвенційної зброї. Фактично Україна сьогодні проводить контрнаступальні заходи, що стосуються території захоплені Росією під час її початкової агресії. Вже не говориться про стратегічні напади на військові заклади у самій території РФ.

По-друге, російські військові втрати є надзвичайно великими, як згадано. Світові стало очевидним не тільки те, що Україна володіє військовим потенціалом за підтримки своїх союзників, що не поступається жодній країні в Європі члену НАТО. Окрім морального фактору російська військова міць виявилася дуже застарілою і перебільшеною.

Третім явищем стала ситуація всередині росії, звичайно, більш доречно позначена історією імперії. РФ не є монолітом щодо національної композиції, точно ні однорідною, вона є продуктом репресій і гноблення неросійських народів, що живуть на свої землі і деякі століттями мали навіть власні держави. Дійсно, території РФ є результатом завоювання і фактично належить багатьом народам.

«Для реалізації права на самовизначення нашими народами і територій російської федерації, ми

створили Лігу Вільних Народів - горизонтальну мережу, структуру, яка об'єднує організації, рухи та окремих активістів, які поділяють наші цілі та погляди. Ми ставимо перед собою такі завдання як консолідацію антиімперських сил; навчання персоналу для державного будівництва; пошук союзників у міжнародній арені; набуття підданими росії реального суверенітету поза російською федерацією; реалізацію права на самостійну рішучість».

Це заява про місію Ліги вільних націй. Які країни входять до Ліги вільних націй? Башкири,

буряти, ерзяни, інгермангани, калмики і татари. До Ліги також входять активісти інгушів і якут національних рухів, а також менших народів з Півночі, як спостерігачі.

Схожа мережа під назвою «Амери-

канці проти російського імперіалізму» сформувався у США у листопаді 2022 року. Це американці, що належать до наступних етнічних груп: баскири, буряти, білоруси, вірмени, козаки, ерзи, калмики, казахи, якути, татари і українці, що проживають від Нью Йорку до Гавай. Місія цієї групи дуже схожа. Американці, представники багатостраждальних націй, також знаходились або знаходяться під російським гнітом.

Деяким вдалося сформувати власні незалежні держави, але й надалі зазнають невинного тиску з боку росії, яка, по суті, є безжальною імперією. Інші продовжують томитися в самій імперії. Ми щиро прагнемо, щоб наші співвітчизники-американці прихильно поставились до нашої справи та допомогли нам у досягненні нашої мети, розвалу держави зла. ■

членів нашої родини, яку відправляє або український католицький, або православний священник. Ми не розрізняємо і не дискримінуємо. Зазвичай ми проводимо таких десять богослужінь, частинно однієї служби для суміжних могил, тобто разом майже двадцять померлих.

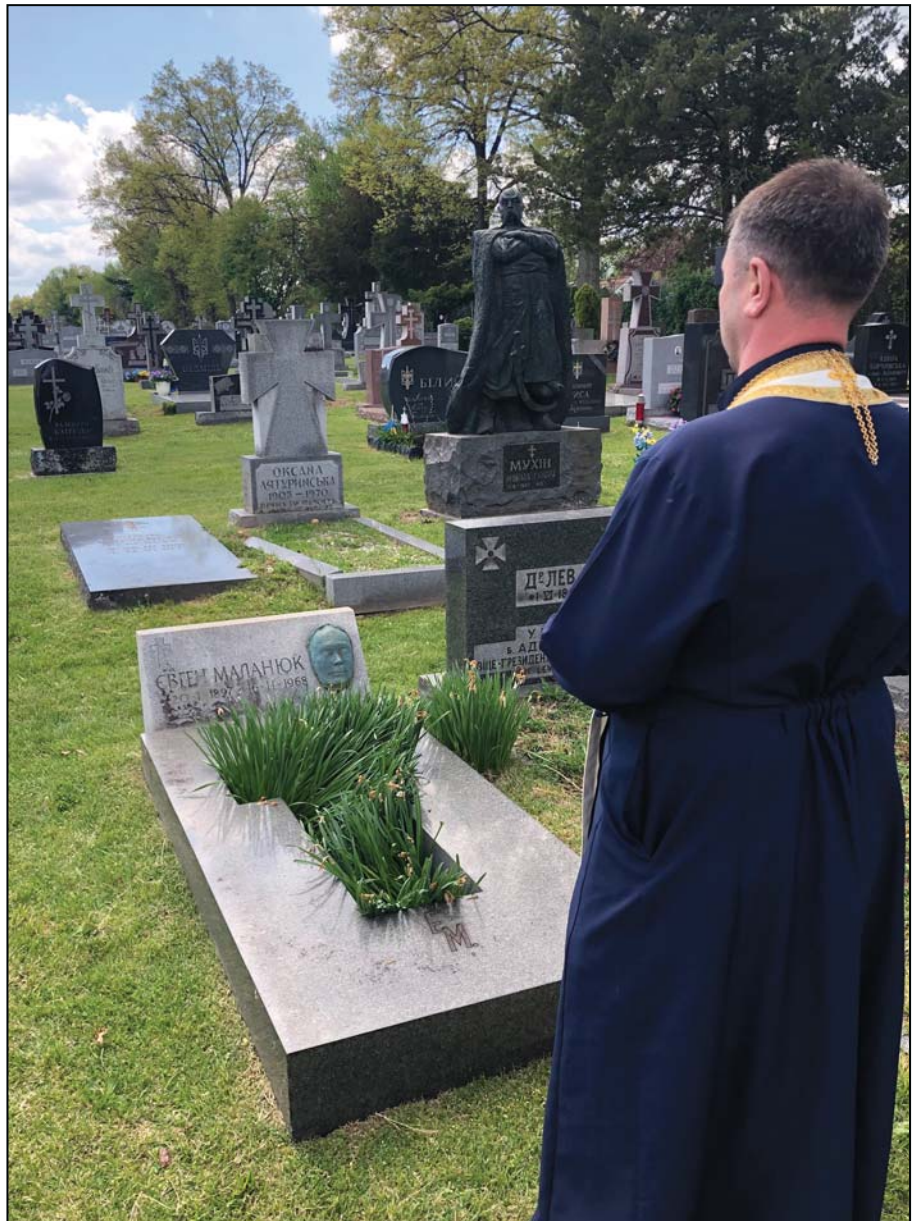
У цьому числі стало нашою сімейною традицією молитися на могилах чотирьох видатних українців, чії могили дещо занедбані, оскільки в кожному випадку покійний не залишив нащадків, але, безперечно, заслуговує нашої уваги та молитов. Чотири за датою смерті – поет і письменник Євген Маланюк, ідеолог українського інтегрального націоналізму ХХ століття Дмитро Донцов та дисиденти та багаторічні політв'язні Ніна Строката Караванська та Святослав Караванський.

Євген Маланюк народився в Архангороді Херсонської губернії. Помер 55 років тому в США. Дмитро Донцов народився в Мелітополі. Він помер у Монреалі 50 років тому. Ніна Строката Караванська народилася в Одесі. Вона померла в США 25 років тому. Її чоловік Святослав Караванський також народився в Одесі. Він помер у США у 2016 році. Кожен із них був дуже вагомим у мозаїці державного будівництва України сучасності.

Про кожного з цих людей написано багато, і багато з цього доступно в Інтернеті. Я закликаю читачів цього матеріалу переглянути це. Заради стислості я наведу тільки одну цитату, написану недовго після смерті радянського монстра Йосипа Сталіна, коли багато його злочинів викривали самі його спільники тих злочинів, дистанціювавшись від головного злочинця для власної регабілітації.

Дмитро Донцов у серпні 1954 року писав:

«Так званий цивілізований світ явно втрачає історичну пам'ять. Звідси його нерозуміння російських справ, а серед них і дивний для того світу феномен московського каяття. Починаючи від перших «показових процесів» над старою більшовицькою гвардією і до каяття Берії, це явище залишається для Заходу заадкою. Правда, ми вже зрозуміли, що московська система тортур,

фізичних, моральних і «науково-медичних» з її «brain washing», дає неймовірні результати. Але хіба ця диявольська система не є причиною цього покаяння?»

Крім круглих роковин відходу у вічність щонайменше трьох і місць народження всіх чотирьох, адже саме в цих місцях нині точиться найстрашніша війна, що є актуальним для окремої згадки сьогодні, цей вислів Донцова є не лише проникливим, а й дуже актуальним зокрема коли сьогодні зокрема на Заході пишуть майже виключно про злочини Путіна та фантазують про його здоровенний стан. Навіть критики донцовського інтегрального націоналізму повинні взяти до уваги написане Донцовим.

Сьогоднішня війна в Україні є тільки ще одним прикладом кричущої агресії Москви, яка, надіюся, переконує весь світ у москальському варварстві за москальською культурою яка включає не тільки Путіна але навіть москальських матерів. Тут конечним переконувати про необхідність зруйнувати чи розчленувати на національні держави цю все ще «імперію зла.» Вона залишатиметься злом до тих пір, поки її дозволено існувати. Чи після смерті Володимира Путіна світова спільнота буде задоволена докорами сумління, які розіграють для них на світовій арені такі поплічники Путіна, як Сергій Лавров, і чи повернуться до «business as usual»? ■

САКРАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК В ЧЕХІЇ

«Ми пішли в цю світову завірюху тільки тому, щоби наша Україна... могла проголосити, що хоче мати власне місце під сонцем...» – із листа фронтових стрілецьких частин до Загальної Української Ради, 11 листопада 1915 року.
(Початок статті читайте у попередньому номері)

ПІДГОТУВАВ: **Юрій Ключівський**, керівник інформаційно-аналітичної служби «Європейсько-східний діалог» (IASEED), Прага, лютий 2023 року.

Продовжуючи тему поховань, не можна зупинити свою увагу лише на масових могилах, про які йшлося вище але й варто акцентувати увагу на багато чисельних похованнях відомих українців, які у свій час знайшли вічний спокій в чеській землі.

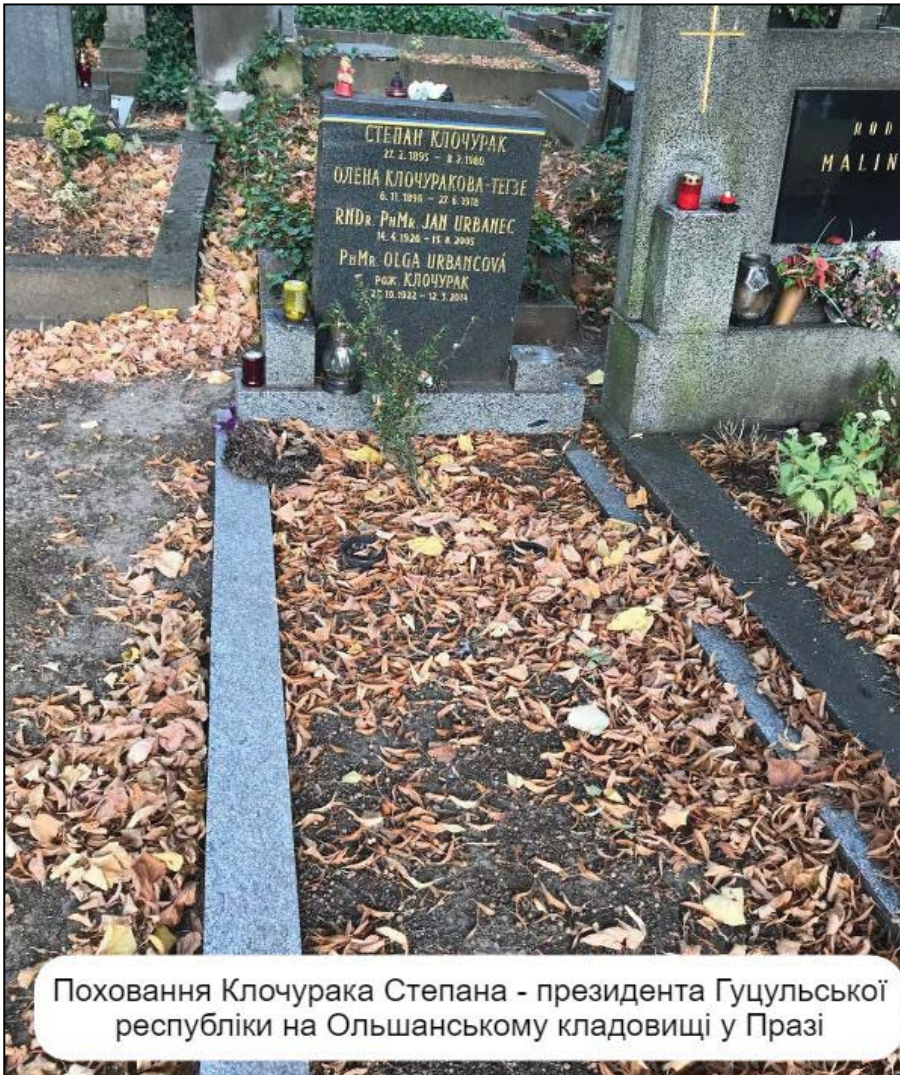
Поховання відомих українців в Чехії

Історично склалось так, що демократична Чехословаччина, в міжвоєнний період – дала притулок понад 20 тисячам українських емігрантів. У той час в Празі розпочав роботу Український вільний університет та Український високий педагогічний інститут імені Михайло Драгоманова а також – українська гімназія. Ба, більше – навіть кілька років працював

український сиротинець, який утримували на добровільні внески української громади. А в 1922 році, в чеському місті Подебради, розпочала свою роботу Українська господарська академія, яка фактично перетворила це місто на другий важливий центр українського життя в міжвоєнній Чехословаччині. При цьому, немало українських емігрантів залишились у Подебрадах до кінця свого життя а багато з них там були й поховані.

Однак, найбільше поховано на Ольшанському кладовищі в Празі поблизу православної церкви Успіння Богородиці, хоч деякі могили й розкидані на інших кладовищах столиці. Так, на Страшніцькому кладовищі спочиває Іван Кулець – керівник Української мистецької академії, відомий художник, чиї твори нині зберігаються в Національній галереї Чеської Республіки. Там само похована і перекладачка, молодша сестра Лесі Українки Оксана Косач-Шимановська. На празькому, Виноградському кладовищі Святого Матея похований видатний учений-хімік, перший у європейській історії міністр охорони здоров'я Іван Горбачевський. На цвинтарі «Мальвазинки» знайшов останній прихисток відомий винахідник, астроном і перекладач Іван Пулюй. На Страшніцькому кладовищі спочиває Іполит Ольгерд Бочковський – археолог, який серед перших у своєму відкритому листі сповістив світ про Голодомор в Україні.

Чи не найкращим джерелом українських поховань, в Чеській Республіці можна вважати Інтернет-ресурс «Український меморіал», який зазначає, що «Кладовища в Чехії подібні до садів. Могили вкриті травою та різнобарвними квітами. Скромні пам'ятнички ховаються в зелені листя. Коли посутеніє, кладовище підсвічується маленькими запаленими свічками... І яким би не було жорстоким життя, на кладовищах завжди панував мир. І під час війни, і за Гітлера, і за Сталіна, під час усіх окупацій». Саме на це джерело посилається і Посольство України в Празі, яке за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ України та у співпраці з такими, українськими громадськими організаціями Чеської Республіки, як: Міжнародна асоціація українців «ЄвроМайдан», «Регіональне українське товариство Східної Чехії», «Українська ініціатива в ЧР», «Українська профспілка в ЧР» упродовж 2017-2020 років – впорядкували більшість українських могил та здійснили оплату оренди місць поховань, таких. Серед них, наприклад, поховання Ключурака Степан Степановича – закарпатського громадсько-політичного діяча, журналіста та президента Гуцульської республіки (27.02.1895-08.02.1980), який народився в селі Чорна Тиса, що на Рахівщині, Закарпатської області.

Поховання Клочурака Степана - президента Гуцульської республіки на Ольшанському кладовищі у Празі

Українські сліди в Чехії – сакральні

В цілому, визначних пам'яток, саме українського походження та пов'язаних з Україною, в Чеській Республіці немало, причому не тільки в Празі. І, чи не всі вони, починаючи від

Дерев'яна церква Архангела Михаїла, збудована наприкінці 17 століття в селі Глинжани на Тячівщині та перевезена до чеського міста Кунціце в 1931 році

дерев'яних, архітектурних пам'яток й закінчуючи могилами відомих українських діячів, можуть претендувати на сакральність. Адже відомо, що, наприклад, сакральна дерев'яна архітектура України у світовій спадщині – одна з найкращих в Європі. Через це українська сакральна спадщина може слугувати ще й ресурсом для пізнавальних видів туризму. Тим паче, що останні роки, завдяки відродженню інтересу до національних історико-культурних цінностей, зросла увага науковців до сакральної архітектурної спадщини. Її вивчення та осмислення допомагає увявити духовний і матеріальний культурний простір, у якому формувався український народ і нарощувався його творчий потенціал, що дав змогу створити своєрідні культові пам'ятки, в яких найбільше виражені національні риси розвитку сакральної культури.

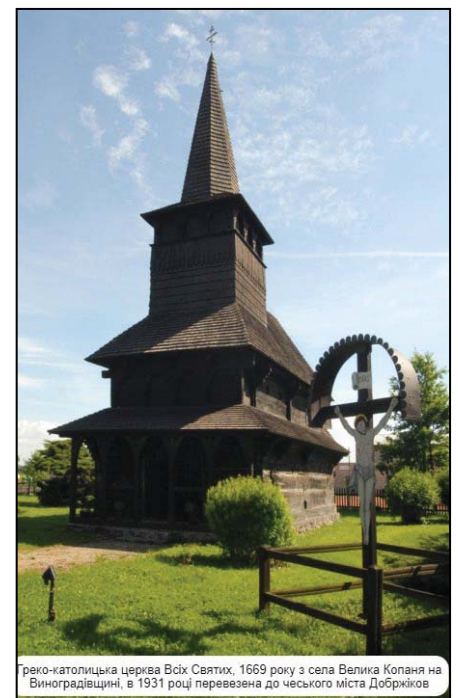
Щодо туристичної сфери, то сакральний туризм, поряд з паломницьким та екзотеричним,

чомусь віднесено до більш узагальнюючого різновиду – релігійного туризму. При цьому, останні – різновид туризму, пов'язаний з наданням послуг і задоволенням потреб туристів, що прямують до святих місць і релігійних центрів, що не зовсім стосується вищенаведеного. Отже, очевидно що «сакральний туризм» – це дещо більше, ніж «різновид», де турист під час відвідування певних місць створює, відновлює або підкреслює зв'язок з уявним потойбічним». Особливо, стосовно історичного українського «сліду», зокрема, в Чеській Республіці.

Замість висновків – кілька порад

З цього приводу, заслуговують на увагу всі ті зусилля, які вже було зроблено та до яких ще варто докластись, у майбутньому: органам української влади, як в самій Україні так і за її межами, громадським організаціям що діють в Чеській Республіці, українським активістам та небайдужим громадянам Чехії, щоб продовжити вивчення життя та діяльність українства в цій країні а також – продовжити оприлюднення нових фактів – «українських слідів», з метою систематично інформувати всіх зацікавлених у знаходженні таких.

Більше того, було б непогано, якби Україна якнайшвидше доєдналась до програм Євросоюзу, як-от Erasmus+, Erasmus Mundus та інших, стосовно реалізації, наприклад, взаємних екскурсій між школярами європейських

Греко-католицька церква Всіх Святих, 1669 року з села Велика Копаня на Виноградівщині, в 1931 році перевезена до чеського міста Добришів

Греко-католицька церква Успіня Богородиці, XVIII ст. з села Обава на Мукачівщині, в 1930 році була перевезена до чеського міста Нова Пака

місця поховань визначних українців на чеській землі. Виключенням, що й підтверджує вищевказане, можуть слугувати пропозиції, наприклад, «доторкнутися до давньої мудрості друїдів, зрозуміти основні закони, використати потужну природну енергію чеської впадини, так само як її використовували великі містики, езотерики, алхіміки всіх часів і народів для розвитку власних здібностей, збільшення енергетичного потенціалу і духовного переродження», що пропонуються Чеським клубом в Україні в ході туру «Чехія екзотерична».

Отже, в Чеській Республіці, як бачимо, є чимало пам'яток, які тісно пов'язані з українцями та стосуються України й, особливо – її минулого. Українська тема сьогодні, через трагічні події кривавої війни, як ніколи актуальна для всього світу й для сучасної Європи, зокрема. І, саме через це, чи не кожна історична пам'ятка, дерев'яні архітектурні шедеври з України, меморіальні комплекси та братські могили українських воєнів а також поховання окремих, визначних осіб українського походження, мають на території Чеської Республіки, принаймні, для самих українців – особливу цінність та є однозначно сакральними. ■

країн, які організуються та здійснюються навчальними закладами на літніх канікулах. Подібні поїздки здійснюються на дотаційні основі, щоб ознайомити молодь з життям в інших країнах ЄС. Саме в такі екскурсії, насамперед для українських школярів, варто включити відвідання перерахованих вище сакральних для

українців місць в Чеській Республіці.

Такий підхід буде актуальним та корисним ще й через те, що на сьогодні, практично – жодна туристична агенція чи компанія, як в Україні так і в Чеській Республіці не пропонують екскурсій, наприклад, з відвідання сакральних українських пам'яток в Чехії, не кажучи вже про численні

Греко-католицька церква Святого Архангела Михаїла 18 століття із села Великі Лучки на Мукачівщині, перевезена до Праги в 1928 році

СУБОТНЯ УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА «ЕРУДИТ» В ПРАЗІ ЗАПРОШУЄ

- Бажаєте отримати українську освіту за кордоном?
- Ви хочете знати традиції та звичаї нашого народу?
- Ви готові наполегливо працювати над собою?

НАБІР УЧНІВ (1-11 класи).

В нас ви отримаєте

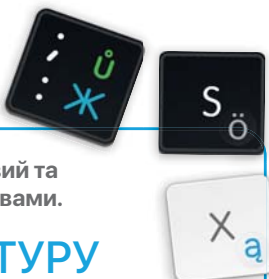
документ державного зразка України.

Адреса:

Прага 1, ZŠ Uhelný Trh 4
www.erudyt.cz,
facebook.com/Erudyt,
susherudyt@gmail.com,
тел. +420 774 497 994

K KEYOVERLAY.com
НАКЛЕЙКИ НА КЛАВІАТУРУ

Ми раді вам запропонувати простий, дешевий та швидкий спосіб як легко писати різними мовами.

НАКЛЕЙКИ НА КЛАВІАТУРУ

В асортименті інтернет магазину знайдете понад 50 мов та різні мовні комбінації (наприклад чесько-українсько-російсько-англійська комбінація розкладок в одному). Пропонуємо наклейки різних форм, кольорів (від білого до люмінесцентного і навіть золотого) на прозорому, чорному чи білому фоні.

Для реалізації наклеек була вибрана найкраща технологія друку та матеріал з високою фіксацією і низькою товщиною, що гарантує стійкість наклеек на клавіші та комфорт при друку. Усі стікери мають захисний шар (ламінування) для забезпечення їх довговічності. Завдяки універсальному формату, підходить для будь-якого типу та моделі клавіатури.

🌐 www.prelepkyanaklavesnici.cz
✉ info@prelepkyanaklavesnici.cz
☎ +420 721 751 155
English version:
🌐 www.keyoverlay.com

СКИДКА 20%

при закупівлі
будь-яких наклеек
та безкоштовна
доставка
при закупівлі
над 500 Крон
Код для скидки:
porohy

PORTAL UA

Відскануйте QR-код та перейдіть на портал

WWW.PORTALUA.CZ

ADAPTAČNÍ CENTRUM CHODOV

ЦЕНТР АДАПТАЦІЇ ХОДОВ

Адаптаційний центр «Ходов» приймає українських дітей віком від **3** до **12** років, які не отримали місця в чеському дитсадку чи школі. Нові групи відкриються у **понеділок, 5 вересня.**

Для реєстрації та додаткової інформації звертайтеся до Енге Чамідуллини:

773205982
bulate99@gmail.com

ГОЛОВНИЙ КООРДИНАТОР
MGR. PETR PIJÁČEK

 [FACEBOOK.COM/ADAPTACNICENTRUMCHODOV](https://www.facebook.com/adaptacnicentrumchodov)

PŘIŠLI S MÁLEM

PŘINÁŠEJÍ MNOHEM VÍC

„Kvůli válce jsem musela svou zemi opustit.
Díky vám ale můžu začít nový život.
A jako učitelka vám vaši laskavost vrátit.“

ANASTASIA - UPRCHLICE Z VINNYCJA

zacitspolecne.cz